

IN MEMORIAM

Др НИКО С. МАРТИНОВИЋ
(1914 — 1975)

Вијест о смрти дра Ника С. Мартиновића болно је одјекнула међу научницима и умјетницима Републике, међу свим заинтересованим за ново сазнање, за корак даље у покретању живота напријед, за свјежије и племенитије у схватањима људи и њиховим свакодневним односима.

У часу опроштаја од њега изазивамо сва сјећања на његово четрдесетогодишње присуство у културном животу не само Црне Горе, у којој га је још од дана ђаковања у гимназији много интересовала народна стварност, живот народа и жив човјек у њему. Почео је са упознавањем говора народа, књижевном ријечи којом су људи изражавали услове свог материјалног и духовног живота, своје обичаје и стваралаштво, ниво свијести на црногорском поднебљу, своје односе и схватања, опште прилике свога живљења и развијања, али и друштвене установе у којима су удруживали и манифестовали своје напоре, изражавали своје вриједности, способности и спремности да нове стварају. Једном ријечју, интересовало га је све што човјека окружује, у свим околностима под којима је он у прошлости живио и морао на овоме тлу да живи.

Подстакнута и условљена таквом основном мишљу, његова пажња се од првих дана учешћа у јавном животу, првим објављеним ријечима у никшићкој „Слободној мисли“, подгоричкој „Зети“ и ђачким алманасима, од којих је неке и уређивао, усмјеравала у више праваца, оштрећи му мисао за избор и карактеристику појединости, коју је неуморним радом и крајњом стрпљивошћу тражио. Из младости понесена интересовања освјетљавала су му путеве истраживачког рада, причињавајући му радости и доносећи му, разумије се, тешкоће. Још тада је он лишио себе онога што зовемо личним животом и поистовјетио се са радом, са самопријегорним и до краја пожртвованим друговањем са књигом.

Са таквом оријентацијом интелектуалаца започео је да формулише програм, да обезбјеђује сарадњу и остварује прве задатке тек основаног Института за проучавање историје црногорског народа, чији је био први директор, прије пуних двадесет и седам година. Његов рад у Институту обиљежен је успјелим издањима, dobrim прилозима у часопису, добро организованом сарадњом у њему, подстицањима мање или више заинтересованих на рад и изучавање многих и нерасправљаних питања старије и новије прошлости. Тиме је доказао свој допринос институцији која од тада

стиче све новија и новија искуства и усмјерава своју вишеструку активност ка унапређивању друштвених наука и културе у ширем и пунијем смислу.

Врло је широк круг питања којима се др Нико Мартиновић од своје ране младости бавио. Размишљајући о томе, можемо без нарочитих тешкоћа доћи до закључка зашто се такво осјећање потребе могло појавити у свијести младог, изграђенијег и прогресивно опредијељеног црногорског интелектуалца.

Издвојићемо неколико већих тематских цјелина по чијем га изучавању познаје наша културна и научна јавност. — Сарадњу у „Историјским записима“ почео је објављивањем првих али и запажених чланака код нас о борби радничког покрета у Црној Гори и Приморју, о првој народној општини на Јадрану, о комунистичком омладинском покрету, републиканском радничко-сељачком савезу, „Сељачком братству“, Црногорском задружном покрету „Сељачка самопомоћ“ и другим облицима рада КПЈ у Црној Гори, нарочитој послије 1934. године.

Као правник по образовању, посветио је пуну пажњу цјелокупном и великом дјелу Валтазара Богишића о Црној Гори. Својом књигом **Историја кодификације црногорског имовинског права** стекао је у Београду титулу доктора наука. Потом је објавио и Богишићев **Упитник анкете за описивање правних обичаја Црногораца**. Као изванредан познавалац Богишићеве библиотеке и његове рукописне заоставштине у Цавтату, указао је на мноштво других питања којима би требало да се наши истраживачи историје права више позабаве. Многобројним исписима из ове архиве увелико је омогућио даља испитивања мање познатих правних институција, карактеристичних у животу црногорског друштва.

Трећа област Мартиновићевих истраживања тиче се развика штампе и штампарства у Црној Гори од 1493. до 1945. за његово име везани су најпознатији радови из ове области стварања. Тим својим дјелом он се представио и као наш најбољи историчар старе књиге, најстаријег књижног фонда и писмености у Црној Гори. За овај рад добио је Тринаестојулску награду (1966). Запажени су му и радови из историје библиотекарства на овом подручју, као и изложене везе које је Црна Гора путем књиге имала са другим нашим крајевима. У истраживачком раду на овом пољу није изостао ни кад се радило о најстаријим штампаријама и књижном фонду Боке Которске. У циљу популаризације старије писане ријечи, припремио је и објавио два запаженија издања (**Цетињски љетопис** и Његошеву **Свободијаду**). Обимности његових резултата на овом пољу културне историје доприноси мноштво мањих радова објављених у „Библиографском вјеснику“, који је са својим сарадницима уређивао и издавао.

Угледно мјесто припада и напорима у истраживању културних и политичких веза које су многи угледни књижевни и други јавни радници из неколико европских земаља имали са истакнутијим појединцима у Црној Гори. Везама са Вуком Караџићем и

ономе чиме је Црна Гора допринијела његовом дјелу дао је одговарајуће мјесто. Успио је да дође до доста значајне грађе, неопходне за темељније упознавање укупног дјела Павла Аполоновича Ровинског о свим областима живота у Црној Гори.

Пета област интересовања дра Ника С. Мартиновића тиче се народног стваралаштва и фолклора уопште, што је свакако у тијесној вези са оним чиме је започео своју активност штампаном ријечју. Резултат тога је недавно објављена књига под именом **Еванђеље по народу**, обимна збирка народних пословица, систематизована према одређеним правним и етичким категоријама. — Његова новија интересовања за неке мање познате и непознате правне институције у приобалном појасу Скадарског језера, за карактеристичне правне односе и видове манифестовања правне свијести људи тек је требало да постигну потпуније резултате и постану позната нашој науци.

Уз ово треба истаћи да је др Нико Мартиновић написао такорећи мноштво чланака, рецензија, приказа, прилога, осврта, билежака и других мањих текстова које треба у склопу укупног дјела да садржи још несачињена библиографија његових радова, објављиваних у разним публикацијама готово свих наших република и покрајина.

Мање или више, у свим својим текстовима дао је доста одговора и поставио мноштво питања, што је од значаја и за будућу истраживачку активност.

Ђ. Д. Пејовић